

3. Коваленко С. М. Тенденції розвитку освіти дорослих в Англії (остання чверть XX – початок XXI ст.): дис.. канд. пед. наук. Житомирський державний університет ім. І. Франка, Житомир, 2005. 326 с.

4. Левченко І. Освіта дорослих як наукова проблема. *Гуманітарний вісник*. 2012. № 25. С. 86–91.

5. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 р. № 800 «Деякі питання підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників»: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>

6. Knowles M. S. *Andragogy in Action: Applying Modern Principles of Adult Learning*. San Francisco: Jossey-Bass, 1984. 328 p.

REFERENCES

1. Bida, O. A., Oros, I. I., Chychuk, A. P. (2022). Zastosuvannya androhohichnoho pidkhodu pry pidhotovtsi fakhivtsiv u ZVO [Application of the androgogical approach during the training of specialists in establishments of higher education]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedagogichni nauky [Proceedings. Series: Pedagogical sciences]*. Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University. Vypusk 205. Kropyvnytskyi. [in Ukrainian]

2. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine “On education”] from 05.09.2017 №2145-VIII Retrieved from: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian]

3. Kovalenko, S. M. (2005). *Tendentsii rozvytku osvity doroslykh v Anhlii (ostannia chvert XX – pochatok XXI st.)* [Trends in the development of adult education in England in last quarter of XX – beginning of XXI cent.]: thesis for... Cand. ped. Sciences degree. Zhytomyrskiy derzhavnyi universytet im. I. Franka [I. Franko Zhytomyr State University]. [in Ukrainian]

4. Levchenko, I. (2012). *Osvita doroslykh yak naukova problema*. *Humanitarnyi visnyk [Adult education as a scientific problem. Humanitarian Herald]*. No. 25. Kyiv. [in Ukrainian]

5. *Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]* from August 21. 2019. № 800 «Deiaki pytannia pidvyshchennia kvalifikatsii pedahohichnykh i naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv» [Some issues of certification training of pedagogical and science-pedagogical workers]: Retrieved from: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-2019-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian]

6. Knowles, M. S. (1984). *Andragogy in Action: Applying Modern Principles of Adult Learning*. San Francisco. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

БАБЕНКО Тетяна Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Наукові інтереси: соціально-професійне становлення педагога.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

BABENKO Tetyana Vasyilivna – candidate of pedagogy, docent of the Department of Pedagogy and Special Education of the Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State University.

Scientific interests: socio-professional development of the teacher.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2023 р.

УДК 378.096 (477.83)

DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-211-77-83

БАЛАНУЦА Олександр Олександрович –

доктор педагогічних наук,

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Кувейті

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3470-9486>

e-mail: balanutsa.alex@gmail.com

КОГНІТИВНО-ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНЬОГО ДИПЛОМАТА

При підготовці дипломатів потрібно розуміти, що ми готуємо специфічні кадри, які мають часом контактувати з дипломатами інших країн, які традиційно належать до елітарних кіл і мають блискучу освіту. Завдання дипломатичної освіти підготувати не тільки належного рівня фахівця, але й особистість, яка б гідно відстоювала інтереси країни та представляла її на міжнародній арені.

У статті розкрито значення когнітивно-інтелектуального компонента у підготовці майбутнього дипломата як детермінанти формування їх професійного потенціалу.

Встановлено, що когнітивно-інтелектуальний (змістовий) компонент у підготовці майбутнього дипломата пов'язаний із пізнавальною сферою особистості, що є необхідною для продуктивної дипломатичної діяльності.

Рівень когнітивно-інтелектуального компонента професійної компетентності майбутніх дипломатів залежить від мотивації, здібностей і задатків особистості, наявності спеціальних знань, які відображають специфіку професійної дипломатичної діяльності.

Когнітивно-інтелектуальний компонент актуалізує мотиви і цінності професійної діяльності дипломата, набуття нових професійних знань, формування та інтегрування знань про сутність і особистісний сенс роботи дипломата, узагальнювання інформації щодо уявлень про свою майбутню професійну діяльність, отримання знань про нові методики та аналізування складових професіоналізму дипломата і порівнювання їх з власними можливостями.

Професійна діяльність майбутніх фахівців міжнародного профілю багатогранна і включає як дипломатичну і політичну (тобто безпосередньо міжнародну) діяльність, так і інформаційно-аналітичну роботу, що передбачає вивчення поточних тенденцій у галузі міжнародних зовнішньополітичних і торгівельно-економічних відносин, у військовій галузі, у галузі культурних зв'язків тощо. Необхідно також вміти здійснювати аналіз розвитку відносин країни, яку представляє фахівець-міжнародник, з певними країнами, ступінь її впливу в певних регіонах, міжнародних організаціях.

Когнітивно-інтелектуальний компонент є детермінантою формування професійного потенціалу майбутніх дипломатів. Він визначає рівень професійних знань, які відображають специфіку роботи дипломата, характеризує осмислене ставлення до неї майбутніх дипломатів.

Ключові слова: когнітивно-інтелектуальний компонент, інтелект, професійні знання, мотиви, цінності професійної діяльності професійна підготовка, майбутній дипломат.

BALANUTSA Oleksandr Oleksandrovych –
 Doctor of Pedagogy Sciences,
 Ambassador Plenipotentiary and Extraordinary
 of Ukraine to the State of Kuwait
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3470-9486>
 e-mail: balanutsa.alex@gmail.com

COGNITIVE AND INTELLECTUAL COMPONENT IN THE TRAINING OF THE FUTURE DIPLOMAT

When training diplomats, it is necessary to understand that we are training specific personnel who have to occasionally come into contact with diplomats of other countries, who traditionally belong to elite circles and have a brilliant education. The task of diplomatic education is to prepare not only an appropriate level of specialist, but also a person who would worthily defend the country's interests and represent it in the international arena.

The article reveals the importance of the cognitive-intellectual component in the training of the future diplomat as a determinant of the formation of their professional potential.

It was established that the cognitive-intellectual (content) component in the training of a future diplomat is related to the cognitive sphere of the individual, which is necessary for productive diplomatic activity.

The level of the cognitive-intellectual component of the professional competence of future diplomats depends on the motivation, abilities and aptitudes of the individual, the presence of special knowledge that reflects the specifics of professional diplomatic activity.

The cognitive-intellectual component actualizes the motivations and values of the diplomat's professional activity, the acquisition of new professional knowledge, the formation and integration of knowledge about the essence and personal meaning of the diplomat's work, the generalization of information about ideas about his future professional activity, the acquisition of knowledge about new methods and the analysis of the components of the diplomat's professionalism and comparing them with their own capabilities.

The professional activity of future specialists of an international profile is multifaceted and includes both diplomatic and political (that is, directly international) activities, as well as information and analytical work, which involves the study of current trends in the field of international foreign policy and trade and economic relations, in the military field, in the field of cultural relations ties, etc. It is also necessary to be able to analyze the development of the relations of the country represented by the international specialist with certain countries, the degree of its influence in certain regions, international organizations.

The cognitive-intellectual component is a determinant of the formation of the professional potential of future diplomats. It determines the level of professional knowledge that reflects the specifics of a diplomat's work, characterizes the meaningful attitude of future diplomats to it.

Key words: cognitive-intellectual component, intelligence, professional knowledge, motives, values of professional activity, professional training, future diplomat.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Нове міжнародне середовище і відмінні від попередніх умови національного розвитку поставили перед Україною завдання підготовки дипломатичних кадрів, котрі в інтелектуальному, соціокультурному і професійному відношенні відповідали б реаліям сучасного світу. Зрощення нової формації політиків, дипломатів – завдання сучасної української системи освіти, від виконання якого залежить не просто благополуччя тих, хто отримує якісну освіту, але й уся подальша доля нашої держави і

суспільства, їх культурно-цивілізаційний, історично-формаційний вибір.

Зміни, що відбуваються у вищій освіті провідних держав світу, вимагають розробки нових інституціональних моделей підготовки кадрів (зокрема, моделей підготовки дипломатів) відповідно до нових реалій, перспектив інституційного, суспільно-політичного й науково-технічного розвитку держав, у тому числі й України. При підготовці дипломатів потрібно розуміти, що ми готуємо специфічні кадри, які мають часом контактувати з дипломатами інших країн, які традиційно належать до елітарних кіл і мають блискучу

освіту. Завдання дипломатичної освіти підготувати не тільки належного рівня фахівця, але й особистість, яка б гідно відстоювала інтереси країни та представляла її на міжнародній арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питанням формування інтелектуальної еліти та університетської освіти присвячені праці М. Кулініча, Р. Палагусинця, О. Проскури, І. Регейло, Р. Серьожнікової, Р. Цокур та ін.

Окремі аспекти професійної підготовки майбутніх дипломатів в Україні та зарубіжжі стали предметом дослідження вітчизняних науковців (Н. Бідюк, В. Вишпольська, А. Зленко, К. Істоміна, М. Клепар, Н. Ластовець, Г. Матвеев, Л. Отрощенко, О. Тарасова, О. Тищенко-Тишковець, В. Третько та ін.); теоретичні, методичні, організаційні та практичні засади модернізації цієї підготовки у закладах вищої освіти (Л. Богущ, О. Григор, Б. Гуменюк, К. Долгош, П. Клімкін, С. Корсунський, В. Копійка, М. Мальський, Ю. Мороз, О. Опанасюк, О. Пушкін, Ю. Палеев, Н. Тимошенко, Т. Чебикін, В. Ціватий та ін.).

Матеріали указаних вище наукових розвідок значно розширили сферу досліджуваної проблеми та мають вагомий педагогічний потенціал для багатовекторного вивчення процесу професійної підготовки майбутніх дипломатів. Однак, незважаючи на розроблену наукову базу і практичне втілення результатів досліджень вчених, слід відзначити недостатню розробленість теоретичних і методичних засад підготовки високопрофесійних дипломатичних кадрів та виховання інтелектуальної еліти країни.

Мета статті – розкрити значення когнітивно-інтелектуального компоненту у підготовці майбутнього дипломата як детермінанти формування їх професійного потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження.

М. Кулініч зауважує, що «сьогодні дипломатія з мистецтва перетворилася на змістовну ефективну роботу, саме дипломати є розгалуженою висококваліфікованою інтелектуальною опорою для керівництва держави» [5, с. 466].

Інтелектуальний капітал дипломатичної служби «формується завдяки вмінням та навичкам, знанням, прагненню до підвищення професійного та інтелектуального рівня» [7, с. 27]. До найважливіших чинників формування інтелектуального ресурсу відноситься освіта. «Саме завдяки освіті особа набуває необхідних цінностей, знань, здібностей. Якість знань окремого індивідуума зумовлює його цінність на сучасному ринку праці», – зауважує Р. Палагусинець [7, с. 24].

Когнітивно-інтелектуальний (змістовий) компонент у підготовці майбутнього дипломата пов'язаний із пізнавальною сферою особистості, що є необхідною для продуктивної дипломатичної діяльності. Він «становить

сукупність системи професійних знань і їх інтелектуальне осмислення, де відбувається обробка інформації нашою свідомістю» [9, с. 135].

Рівень «когнітивно-інтелектуального компонента професійної компетентності майбутніх дипломатів залежить від мотивації, здібностей і задатків особистості, наявності спеціальних знань, які відображають специфіку професійної дипломатичної діяльності» [1, с. 153]. Розрізняють загальні здібності, які включають ті, що визначають успіх людини в загальній діяльності й спеціальні здібності, які сприяють успіху особистості в специфічних видах діяльності, у нашому випадку – у дипломатичній діяльності. Важливим чинником розвитку здібностей є стійкі спеціальні інтереси до вивчення змісту дипломатичної галузі людської діяльності.

Професійні здібності фахівців міжнародної сфери слід розглядати як інтегровану систему, яка включає динамізм особистості (високорозвинені організаторські здібності; здатність швидко приймати рішення в умовах ситуації, що змінюється; здатність формувати і розвивати ефективні робочі групи; здатність вирішувати проблемні ситуації в короткий термін; здатність проектувати і створювати ситуації, керувати ними; здатність працювати в умовах дефіциту часу та інформації; заповзятість, ділова хватка; підприємливість, уміння приймати бізнес-рішення, уміння ставити перед собою довгострокові завдання; уміння виділяти в роботі пріоритети); інтелектуальні, аналітичні здібності: ерудованість; високий рівень понятійного мислення; аналітичне мислення, гнучкість розумових процесів, розвиненість концентрації та переключення уваги (здатність протягом тривалого часу зосереджуватися на одному предметі й швидко переходити з одного виду діяльності на інший) та високий рівень розподілу уваги (здатність приділяти увагу декільком об'єктам одночасно), розвинені мнемічні здібності, високий рівень математичних здібностей, здатність тривалий час займатися одноманітним видом діяльності (схильність до роботи з документами, текстами і цифрами); комунікативні та вербальні здібності (уміння налагоджувати, установлювати контакти з людьми різного віку, статі, соціального стану і культури, готовність до логічного переконання, уміння зв'язано і чітко висловлювати свої думки, здатність викладати суть предмета обговорення з урахуванням особливостей кожного конкретного партнера, добре поставлена мова, багатий вокабулярій, відмінне володіння іноземною мовою); емоційна стійкість (здатність управляти собою, своїми емоціями, фізична і психічна витривалість), креативність (здатність до творчості); планування та організація праці (розробка плану дій з метою досягнення конкретної цілі, вміння планувати роботу,

ставити чіткі строки її виконання); ініціативність (активні спроби впливати на розвиток подій, спрямованих на досягнення цілей, причому дії спрямовані не лише на виконання завдання, але й на його перевиконання); гнучкість (підтримка ефективності роботи на високому рівні, незважаючи на труднощі та розчарування), мотивація (ступінь задоволення працівника своєю роботою, покладеними на нього обов'язками, політикою компанії та режимом її роботи, колективом та задоволення від роботи в цілому) [3, с. 47–48].

Доречно наголосити ще на одній важливій здібності, яка забезпечує успіх у професійній діяльності та її формалізації – здібності внутрішньо діяти, у думках будувати план наступних дій. Можливість внутрішньо діяти визначається інтелектом суб'єкта. Інтелект, як похідна її буття, розвитку, соціального досвіду, формується в ході взаємодії з оточуючим середовищем, умовами буття, системою освіти, пріоритетними напрямками знань, переконань, виступає одним із механізмів засвоєння суспільно-історичного досвіду і знаходження себе, своєї індивідуальності, цінності в останньому. Розумові здібності, соціальний досвід молодой людини дозволяють їй побудувати свій базовий рівень, який стає основою для наступних мисленевих дій. Структурованість знань, їх міцність впливають на швидкість маніпулювання в думках варіантами дій, прийняття рішень, полегшують побудову плану наступних дій [2, с. 124].

Важливі не знання, а вміння їх практично застосовувати. Інтелект визначає успіх справи, дозволяючи знайти потрібні для нього підстави. Із цього погляду, загалом зміст професійної освіти може бути представлений як:

– предметний зміст, представлений у відповідному наборі знань-умінь-навичок, що дають можливість бути суб'єктом знань-умінь-навичок, характерних для професійної діяльності. Перед викладачами стоять завдання: формування стійкої мотивації до професійної діяльності як життєво важливого процесу; забезпечення освоєння студентами стандартів освіти по шляху навчання; розвиток креативних здібностей студента;

– способи навчання, алгоритми мислення й представлена в них здатність учитися, тобто бути суб'єктом навчально-професійної діяльності, коли студент оволодіває навичками довільної регуляції своєї навчальної діяльності. Тоді знання-уміння-навички перетворюються з мети навчання в засіб розвитку цієї здатності. У міру розвитку розумових здібностей індивідів їхній пошук перетворюється у творчість. Створення для творчості сприятливих умов – самий потужний фактор суспільного прогресу. Одним із найважливіших факторів навчання творчості студентів варто визнати навчання їхньому мисленню, тобто вмінню застосовувати прийоми

дії з думками. Отже, перед викладачами ЗВО стоять завдання представити мислення не тільки міркуванням, дискурсом, коли мислення рухається по заданій (наукової) логіці, але й такими формами, як полягання (рамок, схем, ідей, онтології, понять та ін.) і трансцендирування (вихід за встановлену межу, зміна просторів міркувань та ін.) [8, с. 300–301].

Зауважимо, що когнітивно-інтелектуальний і ціннісно-мотиваційний компоненти взаємно перетинаються. За певних умов, зокрема при високому інтересі особистості до конкретної діяльності може включатися так званий компенсуючий механізм – нестача здібностей заповнюється розвитком мотиваційної сфери і студент досягає певних успіхів.

Когнітивно-інтелектуальний компонент актуалізує мотиви і цінності професійної діяльності дипломата, набуття нових професійних знань, формування та інтегрування знань про сутність і особистісний сенс роботи дипломата, узагальнювання інформації щодо уявлень про свою майбутню професійну діяльність, отримання знань про нові методики та аналізування складових професіоналізму дипломата і порівнювання їх з власними можливостями.

У педагогічному словнику «знання» означено як «особливу форму духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, що характеризується усвідомленням їх істинності» [10, с. 137]. Наведене визначення акцентує увагу на особливих його соціальних функціях, а саме здатності перетворюватися на переконання, виступати керівним засобом у діяльності [6, с. 48].

Зазначимо, що найважливішими детермінантами продуктивності мислення людини є її особистісна спрямованість, прагнення, мотиви, установки, ціннісні орієнтації, її індивідуально-психологічні якості, особливості її когнітивного стилю [8, с. 259].

Прихильники когнітивно-розвивальної моделі навчання довели, що людина проходить кілька етапів когнітивного розвитку. З одного боку, не можна навчати тому, що ще не може бути сприйнятим розумом на певному етапі когнітивного розвитку. З іншого боку, потрібно розвивати мисленеві здатності людини. Когнітивний розвиток продовжується і у студентському віці [11, с. 18].

Система провідних знань майбутнього дипломата складається зі знань загальнопрофесійних та спеціальних, нових знань, що є ознакою прогресивності науки і змістом практичної підготовки майбутнього дипломата до професійної діяльності.

Професійна діяльність майбутніх фахівців міжнародного профілю багатогранна і включає як дипломатичну і політичну (тобто безпосередньо міжнародну) діяльність, так і

інформаційно-аналітичну роботу, що передбачає вивчення поточних тенденцій у галузі міжнародних зовнішньополітичних і торгівельно-економічних відносин, у військовій галузі, у галузі культурних зв'язків тощо. Необхідно також вміти здійснювати аналіз розвитку відносин країни, яку представляє фахівець-міжнародник, з певними країнами, ступінь її впливу в певних регіонах, міжнародних організаціях.

Інформаційно-аналітична робота дипломата також передбачає створення та оновлення баз даних (пошук, відбір та обробку інформації) про регіони та окремі країни, міжнародні та громадські організації, політичних та громадських діячів, представників науки та культури. Пошук інформації проводиться як рідною, так і іноземними мовами, тому фахівець-міжнародник повинен володіти іноземними мовами. Здійснення інформаційно-аналітичної роботи дипломата неможливе також без уміння складати документи та грамотно й логічно подавати інформацію [4, с. 112].

До основних функцій когнітивно-інтелектуального компонента можна віднести:

- вироблення навичок аналізу та синтезу, порівняння й узагальнення явищ навколишньої дійсності, розвиток логічного мислення, прагнення до активного набуття знань;

- отримання та збагачення інформації про сутнісну структуру професійної компетентності, шляхи її реалізації;

- прагнення до оволодіння новими інформаційними й професійними методами й засобами щодо підвищення ефективності самореалізації й самовдосконалення в професійній діяльності;

- уміння творчо переосмислювати нововведення стосовно конкретної ситуації;

- уміння оперувати інформацією щодо професійної діяльності [1, с. 157].

До основних функцій майбутньої професійної діяльності фахівця в галузі міжнародних відносин К. Долгош відносить:

1. Діагностико-прогнозуюча функція потребує від фахівця: уміння проводити системний економічний, політичний, соціальний аналіз ситуації, в якій доводиться працювати; уміння вивчати реальний стан галузі, в якій виступає представником країни, прогнозувати її розвиток на найближчу і далеку перспективу; уміння адаптувати досвід європейських країн до нашого; уміння поцінювати сьогоденні вигоди контрактів і співвідносити їх із майбутніми перспективами розвитку своєї країни; уміння збирати, обробляти упорядковувати інформації про політичні явища і процеси (для досягнення найвищих результатів); уміння аналізувати хід і результат економічної діяльності, поцінювати її успішність.

2. Організаційно-комунікативна функція потребує уміння встановлювати особистісні

контакти; виявляти гнучкість у веденні переговорів; забезпечувати мотивацію праці як членів колективу, так і партнерів; стимулювати інтерес до професійного самовдосконалення.

3. Перспективна функція потребує уміння миттєво орієнтуватися в пропозиціях партнерів, прораховувати вигоди і втрати; уміння йти на поступ, якщо в наступному можна отримати великий зиск; уміння вести масштабні та складні розрахунки і обробляти великий обсяг інформації; уміння складати довідки, періодичну звітність, анотації й огляди; орієнтуватись на якість виконання роботи.

4. Конструктивно-творча функція потребує уміння грамотно скласти текст договору, передбачати неочікувані обставини і враховувати їх при оформленні ділових паперів; уміння планувати діяльність; уміння знаходити і використовувати необхідні засоби і ресурси для найкращого досягнення основних цілей; уміння складати план дій та реалізовувати його; уміння визначати й розставляти пріоритети; визначати цілі.

5. Контрольно-стимулююча функція потребує уміння здійснювати контроль за виконанням домовленостей; уміння стимулювати почуття взаємовідповідальності, уміння контролювати процес виконання різних видів діяльності.

6. Практично-перекладацька функція потребує уміння встановлювати ділові контакти з іноземними партнерами; ведення ділових переговорів іноземною мовою, враховуючи ментальні особливості співрозмовника.

Щоб виконувати ці функції, фахівець-міжнародник повинен знати: етичні та правові норми, які регулюють відносини між державами, ставлення суспільства до навколишнього середовища; сучасні наукові методи досліджень, прогнозування та проектування; функціональні властивості іноземної мови, лінгвокраїнознавчі особливості; особливості ділового мовлення (рідною та іноземною мовами); особливості процесу формування мовленнєвих умінь та навичок використання іноземної мови; психологічну характеристику основних видів мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо) на різних етапах навчання.

Для виконання кожної з цих функцій фахівець з міжнародних відносин повинен володіти відповідною системою вмінь, а саме: уміти: аналізувати сучасні проблеми розвитку суспільства; орієнтуватися в реаліях політичного, економічного розвитку країни, оцінювати його стан та перспективи; застосовувати досягнення національної та світової науки у вирішенні виробничих завдань; мати високу культуру; володіти комп'ютером, сучасними інформаційними технологіями; опанувати новими знаннями, критично оцінювати існуючий світовий досвід та набувати власний; володіти усіма видами мовленнєвої діяльності;

перекладати, реферувати, анотувати державною та іноземною мовами ділові тексти; використовувати в процесі перекладу різнопланову довідкову літературу; творчо підходити до вирішення професійних завдань в різних ситуаціях [3, с. 51–52].

Показником когнітивно-інтелектуального компонента сформованості основ професійної компетентності майбутніх дипломатів у ЗВО є усвідомленість своїх знань, найвищий ступінь якої полягає в умінні застосовувати отримані знання на практиці:

– усвідомлення рівня своєї підготовленості до виконання професійної діяльності;

– чіткість уявлень про сутність, зміст, ознаки, складові механізми, етапи професійної компетентності дипломата;

– системність і глибина теоретичних знань з проблем професійної діяльності дипломата, здатність осмислювати ситуації професійної діяльності багатогранно, під різними кутами зору, виділяючи окремі аспекти аналізу та встановлюючи між ними взаємозв'язки.

Високий рівень сформованості когнітивно-інтелектуального компонента – студент має глибоке розуміння засвоєних відомостей та їх особистісної значущості, творчий характер використання знань, набутих у стандартних та нестандартних умовах при виконанні різноманітних завдань, займається самоосвітою. Середній рівень – студент володіє певною кількістю основних базових термінів і понять щодо характеристики особистості дипломата та його професійної діяльності, але їх коло є обмеженим, не завжди може пояснити їх сутність; опанування інформацією професійного змісту можливе за умови розуміння її значущості чи сфери застосування. Низький рівень – знання засвоєні на репродуктивному рівні і є поверхневими, їх використання можливе лише для вирішення типових завдань, студент демонструє неспроможність виконати нормативні навчально-професійні завдання, потреба у підвищенні рівня знань відсутня.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Отже, наукові дослідження засвідчують, що когнітивно-інтелектуальний компонент є детермінантою формування професійного потенціалу майбутніх дипломатів. Він визначає рівень професійних знань, які відображають специфіку роботи дипломата, характеризує осмислене ставлення до неї майбутніх дипломатів. Перспективи подальших розвідок напряму вбачаємо у дослідженні моделей міжнародних відносин у сучасному хаотичному світі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Балануца О. О. Теоретичні та методичні засади професійної підготовки майбутніх дипломатів як інтелектуального ресурсу держави: моногр. Харків: Мачулін, 2021. 412 с.

2. Долгош К. І. Структура та компоненти готовності до творчої професійної діяльності студентів факультету міжнародних відносин. *Молодь і ринок*. 2008. № 9. С. 122–126.

3. Долгош К. І. Формування готовності студентів факультету міжнародних відносин до творчої професійної діяльності: дис. ... канд. пед наук: 13.00.04. Вінниця, 2009. 247 с.

4. Коппель О. А., Пархомчук О. С. Міжнародні відносини ХХ століття: навч. посіб. К.: Школяр, 2005. 360 с.

5. Кулінич М. А. Освітня підготовка дипломатів: сучасний контекст. *Україна дипломатична*. Київ, 2013. Вип. 14. С. 464–475. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ukrdip_2013_14_30.pdf.

6. Максимчук Л. В. Підготовка майбутніх економістів-міжнародників до професійної діяльності засобами інтерактивних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Хмельницький, 2012. 20 с.

7. Палагусинець Р. В. Механізм формування інтелектуального капіталу дипломатичної служби як складова державного управління: теорія і практика: моногр. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута»», 2020. 432 с.

8. Сєрбожнікова Р. К. Формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього викладача у процесі професійної підготовки в університеті: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Донецьк, 2009. 384 с.

9. Федченко Ю. О. Формування готовності до професійного саморозвитку магістрантів педагогічного профілю у вищих навчальних закладах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кропивницький, 2017. 220 с.

10. Український педагогічний словник / за ред. С. У. Гончаренко. К.: «Либідь», 1997. 374 с.

11. Якимчук Ю. В. Психологічні особливості інтенсифікації розвитку комунікативних здібностей майбутніх фахівців міжнародних відносин: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.07. Хмельницький, 2008. 220 с.

REFERENCES

1. Balanutsa, O. O. (2021). Teoretychni ta metodychni zasady profesiyanoi pidhotovky maybutnikh dyplomativ yak intelektual'noho resursu derzhavy [Theoretical and methodical principles of professional training of future diplomats as an intellectual resource of the state]: monohr. Kharkiv: Machulyn. 412 s. [in Ukrainian]

2. Dolhosh, K. I. (2008). Struktura ta komponenty hotovnosti do tvorchoyi profesiyanoi diyal'nosti studentiv fakul'tetu mizhnarodnykh vidnosyn [Structure and components of readiness for creative professional activity of students of the Faculty of International Relations]. *Molod' i rynek*. № 9. S. 122–126. [in Ukrainian]

3. Dolhosh, K. I. (2009). Formuvannya hotovnosti studentiv fakul'tetu mizhnarodnykh vidnosyn do tvorchoyi profesiyanoi diyal'nosti [Formation of readiness of students of the Faculty of International Relations for creative professional activity]: dys. ... kand. ped nauk: 13.00.04. Vinnytsya. 247 s.

4. Koppel, O. A., Parkhomchuk, O. S. (2005). Mizhnarodni vidnosyny XX stolittya [International relations of the 20th century]: navch. posib. K.: Shkolyar. 360 s. [in Ukrainian]

5. Kulynych, M. A. (2013). Osvitnya pidhotovka dyplomativ: suchasnyy kontekst [Educational training of diplomats]: modern context. *Ukrayina dyplomatychna*. Kyuyiv.

Vyp. 14. S. 464–475. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ukrdip_2013_14_30.pdf. [in Ukrainian]

6. Maksymchuk, L. V. (2012). Pidhotovka maybutnikh ekonomistiv-mizhnarodnykiv do profesiyanoi diyal'nosti zasobamy interaktyvnykh tekhnolohiy [Preparation of future international economists for professional activities by means of interactive technologies]: avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Khmel'nyts'kyu. 20 s. [in Ukrainian]

7. Palahusynets', R. V. (2020). Mekhanizm formuvannya intelektual'noho kapitalu dyplomatychnoyi sluzhby yak skladova derzhavnoho upravlinnya : teoriya i praktyka [The mechanism of formation of intellectual capital of the diplomatic service as a component of state administration: theory and practice]: monohr. Kam'yanets'-Podil's'kyu : TOV «Drukarnya "Ruta"». 432 s. [in Ukrainian]

8. Ser'ozhnikova, R. K. (2009). Formuvannya tvorchoho pedahohichnoho potentsialu maybutn'oho vykladacha u protsesi profesiyanoi pidhotovky v universyteti [Formation of the creative pedagogical potential of the future teacher in the process of professional training at the university]: dys. ... dokt. ped. nauk : 13.00.04. Donets'k. 384 s. [in Ukrainian]

9. Fedchenko, YU. O. (2017). Formuvannya hotovnosti do profesiynoho samorozvytku mahistrantiv pedahohichnoho profilyu u vyshchyykh navchal'nykh zakladakh [Formation of readiness for professional self-development of master's students of the pedagogical profile in higher educational

institutions): dys. ... kand. ped. nauk: 13.00.04. Kropyvnyts'kyu. 220 s. [in Ukrainian]

10. Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk (1997) [Ukrainian pedagogical dictionary] / za red. S. U. Honcharenko. K. : «Lybid'». 374 s. [in Ukrainian]

11. Yakymchuk, YU. V. (2008). Psykholohichni osoblyvosti intensyfikatsiyi rozvytku komunikatyvnykh zdibnostey maybutnikh fakhivtsiv mizhnarodnykh vidnosyn [Psychological features of intensification of the development of communicative abilities of future specialists in international relations]: dys. ... kand. psyk. nauk : 19.00.07. Khmel'nyts'kyu. 220 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БАЛАНУЦА Олександр Олександрович – доктор педагогічних наук, Надзвичайний і Повноважний Посол України в Кувейті.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх дипломатів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BALANUTSA Olexsandr Olexsandrovych – Doctor of Pedagogy Sciences, Ambassador Plenipotentiary and Extraordinary of Ukraine to the State of Kuwait.

Scientific interests: professional training of future diplomats.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2023 р.

УДК 37.017:331.54]:378.018.8-057.86(045)

DOI: 10.36550/2415-7988-2023-1-211-83-88

БЕРБЕЦ Віталій Васильович –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2798-9210>

e-mail: vitaliy.berbets@udpu.edu.ua

ОСОБИСТІСНА ТА ПРОФЕСІЙНА САМОВИЗНАЧЕНІСТЬ УЧНІВ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У статті визначено сутність понять «особистісне самовизначення» та «професійне самовизначення» та описано їх основні характеристики, розкрито та схарактеризовано протиріччя, які виникають у процесі особистісного та професійного самовизначення підлітка, що класифікуються як вікові, соціальні та психолого-педагогічні характеристики. Також, для перевірки рівня особистісного та професійного самовизначення нами проведено експериментальне дослідження з учнями 9 та 11 класів закладів загальної середньої освіти, що дало нам можливість встановити відмінності між мотивами та ціннісними орієнтаціями особистісного та професійного самовизначення залежно від вікового етапу навчання. Крім того, до ключових факторів самовизначення ми відносимо постановку професійних цілей, розробку програми їх досягнення, які в свою чергу є показником інтегрованості особистісного і професійного самовизначення. Окрім вищезазначеного у статті ми досліджуємо поняття професійної ідентичності підлітка, що слушно трактується науковцями як ідентифікація себе з певною професійною групою людей, прийняття її цілей і цінностей, усвідомлення себе членом цієї групи, та встановили що в учнів старших класів професійна ідентичність більш сформована, ніж у учнів 9-х класів. Іншим ключовим показником сформованості особистісного та професійного самовизначення є професійна готовність, що виражається в суб'єктивній оцінці підлітком своїх знань та вмінь, емоційному ставленні та бажанні займатися певним видом професійної діяльності. Нами також визначено умови успішного професійного та особистісного самовизначення які класифіковані як організаційні та науково-методичні, дотримання яких є необхідною умовою ефективності досліджуваного процесу.

Ключові слова: старшокласники, особистісна самовизначеність, професійна самовизначеність, ціннісні орієнтації, професійні цілі, професійна ідентичність, професійна готовність.